

Asia: VN/9727/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain 2 §:n muuttamiseksi

Lausuntopyynnön kysymykset

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Auttaako elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi vammaispalvelulakia siten, että vammaispalveluiden saatavuus ja rahoitus voidaan turvata vammaisten henkilöiden oikeuksia edistävällä tavalla. Tarkoituksena on auttaa arvioimaan, milloin eri elämänvaiheissa olevan henkilön avun ja tuen tarpeeseen tulee vastata vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla. Perustuslakivaliokunta piti hallituksen esitystä koskevassa lausunnossaan (PeVL 44/2024 vp) elämänvaiheisiin kiinnittyviä arviointiperusteita hyväksyttävänä. Perustuslakivaliokunta katsoi kuitenkin, että hallituksen esityksessä elämänvaiheista esitetyt perustelut huomioidenkin lakiehdotuksen elämänvaiheita koskeva 2 §:n 3 momentin säännös oli huomattavan avoin ja tulkinnanvarainen, joten sitä olisi tullut vielä täsmentää. Tällainen täsmentäminen olisi voitu perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan tehdä esimerkiksi säätämällä laissa nyt vain esityksen perusteluissa kuvatuista elämänvaiheesta tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisistä seikoista ja viittauksin esimerkiksi vammaispalvelulain 1 §:ssä mainittuihin seikkoihin.

Kehitysvammaliitto katsoo, että nyt lausunnolla oleva elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa ei auta edelleenkaan arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin.

Kehitysvammaliitto ei kannata nyt lausunnolla olevaa soveltamisalan muutosta ja esittää sen hylkäämistä.

Elämänvaihetta koskeva säädös perusteluneineen on edelleen tulkinnanvarainen ja ei voi muodostaa Kehitysvammaliiton näkökulmasta oikeudellista pohjaa erityispalveluista säätämislle. Tulkinnanvaraisuus voi johtaa oikeudenloukkauksiin.

Elämänvaiheen käsitettä konkretisoidaan tuomalla esille eri elämänvaiheisiin tyypillisesti liittyviä kehitystehtäviä. Lapsuuden, nuoruuden, aikuisuuden ja vanhuuden elämänvaiheet ovat laajoja elämänvaiheita kehitystehtävineen, ja ne eivät korreloi ihmisen kronologista ikää eivätkä yksilöllisiä vaihteluja ja tarpeita. Elämänvaiheiden kuvaukset ovat varsin normatiivisia. Ne eivät kaikilta osin sovellu kuvaamaan esimerkiksi vaikeasti kehitysvammaiselle aikuiselle merkityksellisiä asioita, joihin he tarvitsevat erityispalveluita saavuttaakseen mielekkään elämän ja mahdollisuuden osallistua yhdenvertaisesti.

Elämänvaihekäsitteen tulkinnallinen vaikeus tulee esille myös lakiesityksen nuoruuden määrittelyn epäselvyydessä. Vammaispalvelulain 3 §:ssä nuorella tarkoitetaan sosiaalihuoltolain 3 §:ssä tarkoitettua nuorta eli 18–24-vuotiasta henkilöä. Nuoruuden elämänvaihe on kuitenkin kirjoitettu siten, että se voisi tarkoittaa myös alle 18-vuotiaita nuoria. Määrittely on väistämättä sekava, koska elämänvaihe ei korreloi kronologista ikää.

Lain soveltamisalan perusteluissa on yritetty tarkentaa elämänvaiheiden sisältöjä, mutta lainsäädännöllisesti tämä on osoittautunut erittäin vaikeaksi, johon myös perusteluissa on viitattu. Elämänvaihekäsite on vieras käsite sosiaalihuollon lainsäädännölle ja tosiasiallisena riskinä on, että käsite lisää soveltamisalan tulkinnanvaraisuutta eikä tosiasiallisesti auta suuntaamaan vammaispalveluita niitä tarvitseville henkilöille. Elämänvaihekäsite tekee tulkinnasta monimutkaisempaa ja vie kauemmas vammaisuuden käsitteestä ja lain tarkoituksypäälästä.

Elämänvaihekäsitteen ongelmallisuutta kuvaa esimerkiksi lakiesityksen perusteluissa oleva lause siitä, että "vauvan tai hyvin pienen lapsen huolenpidon tarve ei välttämättä vielä poikkea samanikäisten lasten tarpeista". Tämä antaa väärän kuvan vammaisten lasten tarpeista eikä huomioi riittävästi vammaisten vauvojen ja pienten vammaisten lasten erityistarpeita.

Kehitysvammaliitto katsoo, että elämänvaiheen säädöksen edelleen kehittämislä ja elämänvaihetta koskevan säädöksen tarkentamisella ei saavuteta säädöstä, joka auttaisi arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin.

Elämänvaihekäsitteen sijaan Kehitysvammaliitto esittää, että erityispalveluiden tarvetta konkretisoidaan vammaisuuden käsitteen vahvemmlä avaamisella. Vammaisuutta aiheuttavat

toimintarajoitteet voivat olla fyysisiä, kognitiivisia, psyykkisiä, sosiaalisia tai aisteihin liittyviä toimintarajoitteita. On myös otettava huomioon, että vammaisten ihmisten tarpeet ovat hyvin yksilöllisiä ja sidoksissa yksilöllisiin elämäntilanteisiin.

Kehitysvammaliitto katsoo positiivisena asiana, että vammaisuuden määritelmä on erotettu lakiesityksessä omaksi kohdakseen, mikä vahvistaa vammaisten ihmisten oikeusturvaa. Kehitysvammaliitto katsoo, että myönteinen parannus on myös vammaisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuva velvoite positiiviseen erityiskohteluun, jotta nämä lapset ja nuoret voivat tehdä samoja asioita arjessa kuin muutkin lapset ja nuoret tekevät.

Kehitysvammaliitto esittää, että soveltamisalaan tuotaisiin vahvemmin vammaispalvelulain tarkoituksella ohjaamaan soveltamista eli että lain tarkoituksena erityislakina on 1) toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä; 2) tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista; 3) turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. Nämä kaikki ovat olennaisia arvioitaessa vammaispalvelujen tarvetta.

3. Turvaako esitys vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Elämänvaiheita koskevaan momenttiin on lisätty velvoite huolehtia palveluiden jatkuvuudesta niissä tilanteissa, joissa vammaisen henkilö on tarvinnut vammaispalveluita jo edeltävissä elämänvaiheissa. Säännöksen tarkoituksena on turvata se, että vammaiset henkilöt voivat saada myös ikääntyessään vammaispalveluita.

Kehitysvammaliitto katsoo, että muotoilu on nähtävissä syrjivänä, kun siinä viitataan edeltävässä elämänvaiheessa saatuihin palveluihin. On turvattava, että vammaisen henkilö voi ikääntyessäänkin saada vammaispalveluita niiden myöntämisedellytysten täytyessä, vaikka henkilö ei olisi niitä aiemmin käyttänyt. Esimerkiksi kehitysvammainen henkilö on voinut asua lapsuuden kodissaan, jossa omaiset ovat huolehtineet hänen selviytymistään arjessa, mutta henkilön ja hänestä huolehtivien omaisten ikääntyessä voi syntyä henkilölle tarve erityispalveluille, kuten kuljetuspalvelulle ja erityiselle osallisuuden tuelle tai asumisen tuelle.

4. Täydentääkö elämänvaiheita koskeva säännösehdotus jo hyväksyttyä soveltamisalakokonaisuutta riittävästi sen turvaamiseksi, että vammaispalvelulaki säilyy erityislakina?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Kehitysvammaliitto katsoo, että elämänvaihetta koskeva säännösehdotus ei selkeytä soveltamiskokonaisuutta eikä turvaa riittävästi, että vammaispalvelulaki säilyisi erityislakina. Kehitysvammaliitto katsoo, että soveltaminen vaikeutuu edelleen.

Vammaispalvelulaki sisältää erityispalveluita, jotka ovat välttämättömiä vammaisten ihmisten itsemääräämisen, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Erityispalveluita, kuten henkilökohtaista apua ja erityistä osallisuuden tukea ei voida tarjota yleislainsäädännön mukaisilla palveluilla.

Kehitysvammaliitto näkee riskinä, että elämänvaihetta koskeva säännösehdotus vaikeuttaa osan vammaisista ihmisistä pääsyä vammaispalvelujen piiriin ja väliinpuutoajaryhmien määrä kasvaa. Lakiuudistuksen tavoitteena oli parantaa väliinpuutoajaryhmien pääsyä vammaispalveluiden piiriin. Muutos vaikeuttaisi myös erityisesti vammaisten lasten ja ikääntyneiden vammaisten pääsyä tarvitsemiensa erityispalveluiden piiriin.

Käytännössä hyvinvointialueet ovat paikoin soveltaneet uutta lakia niin, että vammaispalveluihin pääseminen on aiempaa vaikeampaa. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat Kehitysvammaliiton kohderyhmistä erityisesti lievästi kehitysvammaiset henkilöt, vaikka uuden lain tavoitteena on ollut turvata heidän pääsyä vammaispalveluiden piiriin. Käsillä olevassa lakiesityksessä lievästi kehitysvammaiset henkilöt on aiemmasta poiketen jätetty pois väliinpuutoajaryhmien yhteydestä (s. 12), vaikka StV on painottanut heidän kuuluvan soveltamisen piiriin (StVM 28/2024 vp).

Esimerkiksi kehitysvammaisten ihmisten tuettua asumista on paikoin uuden lain myötä kategorisesti siirretty hyvinvointialueilla sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin, huomioon ottamatta yksilöllisiä tarpeita. Näissä palveluissa lähtökohdat vastata kehitysvammaisten ihmisten tarpeisiin ovat vammaispalveluita heikkommat. Muutos koskee erityisesti lievästi kehitysvammaisia ihmisiä ja autismikirjon henkilöitä, joiden avun ja tuen tarve ei välttämättä ole runsasta, mutta on välttämätöntä, säännöllistä ja jatkuvaa arjessa selviytymiseksi sekä edellyttää erityisosaamista tuen tarpeisiin vastaamisessa.

Lain soveltamiseen liittyvät muutokset edellyttävät seuranta- ja kokonaisvaltaista vaikutusten arviointia vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen ja hyvinvoinnin näkökulmista. Erityispalveluiden puute lisää kalliiden palveluiden tarvetta. Tarvitaan tietoa esimerkiksi siitä, millaisia vaikutuksia lainsäädännön muutoksilla ja soveltamisella on muiden palvelujen, kuten julkisten päivystys- ja kriisipalvelujen käyttämiseen.

Elämänvaiheita koskevan säännöksen perus- ja ihmisoikeusvaikutukset kohdassa todetaan seuraavasti sivulla 24: ”Vammaispalvelulain perusteella palveluita saava vammaisen henkilö on lähtökohtaisesti paremmassa asemassa kuin yleislain perusteella palveluita saava henkilö, koska lähes kaikkiin vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin on subjektiivinen oikeus ja palvelut ovat

maksuttomia.” Kehitysvammaliitto esittää, että tämä kohta poistetaan kokonaisuudessaan. Lause ei pidä paikkaansa, koska lähtökohtaisesti erityispalvelut ovat sitä varten, että vammainen henkilö pääsee yhdenvertaiseen asemaan muiden henkilöiden kanssa. Lause, että erityispalveluiden käyttäjä olisi paremmassa asemassa on nähtävissä asenteelliseksi.

5. Mitä muuta haluat sanoa esityksestä?

Kehitysvammaliitto ei kannata lakiesityksen hyväksymistä ja esittää sen hylkäämistä.

Kehitysvammaliitto kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa. Kehitysvammaliiton kohderyhmänä ovat kehitysvammaiset ihmiset ja muut oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat ihmiset. Liitto edustaa yli 90 jäsenorganisaatiota, jotka toimivat vammaisten ihmisten hyväksi.

Kehitysvammaliitto esittää vakavan huolensa siitä, että lakiesityksen keskeisenä tavoitteena on kustannussäästöjen hakeminen leikkaamalla vammaisille ihmisille välttämättömistä palveluista. Suurena riskinä on, että elämänvaihesäädösesityksestä johtuen leikkaukset kohdistuisivat erityisesti vammaisiin lapsiin sekä ikääntyviin ja ikääntyneisiin vammaisiin henkilöihin, jotka ovat erityisen haavoittuvassa asemassa vammansa vuoksi.

Kehitysvammaliitto katsoo, että vammaispalvelulain soveltamisalan jatkuva avaaminen ja muuttaminen tekee lain soveltamisesta erittäin vaikeaa hyvinvointialueille. Vammaispalvelulain soveltamisala on keskeinen ja ohjaa palvelupykälien tulkintaa. Soveltamisalan jatkuva muuttaminen on vakava oikeusturvariski vammaisten ihmisten oikeudelle saada tarpeisiinsa välttämättömiä erityispalveluita.

Lain voimaantulosta on kulunut liian vähän aikaa, jotta voitaisiin arvioida sen todellisia vaikutuksia. Soveltamisalan muuttamisen perusteluna tuodaan esille riski siitä, että ilman nyt esitettyjä muutoksia lain asema erityislakina heikkenee ja kustannukset kasvaisivat merkittävästi. Uuden vammaispalvelulain nykyisestä soveltamisesta ja riskin toteutumisesta ei tällä hetkellä ole tietoa. Siksi mahdolliset tarkennukset soveltamisalaan pitäisi tehdä vasta sitten, kun nykyisen voimassa olevan lain kustannusvaikutukset ovat tiedossa.

Rieppo Susanna
Kehitysvammaliitto

